

จริยธรรม บนความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

วรรณ วงศ์สุลักษณ์¹

■ บทนำ

กฎหมายและความยุติธรรม

Aristotle ได้ให้ความหมายของคำว่าความยุติธรรมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลที่เท่ากันควรได้รับการปฏิบัติที่เท่ากัน ในความหมายนี้ยุติธรรม คือ ความเสมอภาค แต่ความหมายในแง่นี้จะมีความตามมาเป็นความยุติธรรมที่แท้จริงหรือไม่ จึงมีความพยายามจากนักคิดหลายท่านที่จะให้ความหมายของคำว่า ยุติธรรม แต่ดูเหมือนความหมายของคำว่ายุติธรรมยังเป็นข้อถกเถียงอยู่ตลอดมา อย่างไรก็ตามมนุษย์ก็ได้สร้างเครื่องมือเพื่อให้มนุษย์ในสังคมได้รับความยุติธรรมในรูปแบบที่สัมผัสได้ ในชื่อที่เรียกว่ากฎหมาย กล่าวได้ว่ากฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งไปสู่ความยุติธรรม ใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ในขณะที่ความยุติธรรมนั้นเป็นนามธรรม แม้จะสัมผัสไม่ได้ แต่เป็นสิ่งที่อยู่และเป็นที่มาของกฎหมาย ความยุติธรรมเป็นแก่นสำคัญของกฎหมาย กฎหมายเป็นเสมือนสายใยที่ประสานสังคมไว้ด้วยกัน สังคมจะสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อกฎหมายมีความยุติธรรม กฎหมายและความยุติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นผู้ที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายควรจะใช้กฎหมายในทางที่ถูกต้องและเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมกัน และตีความกฎหมายให้เป็นธรรมให้มากที่สุด ถ้าสังคมใดมีกฎหมายที่เป็นธรรม และผู้ใช้หรือผู้ตีความกฎหมายปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีแล้ว สังคมนั้นจะอยู่ได้ด้วย ความสงบสุข

¹ - นักวิเคราะห์นโยบายและแผนเชี่ยวชาญ สำนักงานกิจการยุติธรรม
- ครูศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- London school of Economics (LSE) University of London U.K.

■ การถือครองอู่พิพากษา

การใช้อำนาจตุลาการ คือ อำนาจในการตัดสินคดีความต่าง ๆ นั้น ผู้ที่ใช้อำนาจในส่วนนี้คือ ศาล หรือผู้พิพากษา หรือตุลาการ ในสังคมไทยนั้นถือว่า “ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน” โดยศาลปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ เป็นผู้คุ้มครองสิทธิของประชาชนโดยเท่าเทียมกัน เป็นผู้มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดถึงการสูญเสียซึ่งชีวิต สิทธิ เสรีภาพ ทรัพย์สินสมบัติของมวลมนุษยชน กล่าวโดยสรุป ผู้พิพากษา หรือตุลาการ คือผู้มีอำนาจอิสระในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งปวงในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์พิพากษายึดตัดสินคดีทั้งทางแพ่ง และทางอาญาโดยยุติธรรมตามกฎหมายและบังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษา

บทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาอาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

- ตรวจสอบคำคู่ความซึ่งยื่นต่อศาลเพื่อสั่งรับหรือไม่รับ หรือให้ทำใหม่ หรือให้แก้ไขเพิ่มเติม
- ควบคุมการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีออกข้อกำหนด เพื่อรักษาความเรียบร้อยในบริเวณศาล และเพื่อให้กระบวนการพิจารณาดำเนินไปโดยเที่ยงธรรม และรวดเร็ว ออกหมายเรียก ออกหมายอาญา
- ออกหมายสั่งให้ส่งคนมาจาก หรือไปยังจังหวัดอื่นหรือออกคำสั่งใด ๆ
- ไต่สวน และวินิจฉัยชี้ขาดคำร้อง หรือคำขอ
- ไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา ไต่สวนการขึ้นสูทรพิทศพ ในกรณีที่มีความตายเกิดขึ้นโดยการกระทำของเจ้าพนักงาน

- นั่งพิจารณาคดี และควบคุมการนำสืบพยานหลักฐานของคู่ความ ตรวจบุคคลวัตถุสถานที่ หรือตั้งผู้เชี่ยวชาญใช้ดุลยพินิจวินิจฉัย ชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง
- พิจารณายึดตัดสินคดีทั้งทางแพ่ง และทางอาญาโดยยุติธรรมตามกฎหมาย
- บังคับคดีให้เป็นไปตามคำพิพากษา
- ทำรายงานการคดี และกิจการของศาลส่งตามระเบียบ
- ระมัดระวังการใช้ระเบียบวิธีการต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นโดยกฎหมายหรือโดยประการอื่นให้เป็นไปโดยถูกต้อง เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเสร็จเด็ดขาดไปโดยเร็ว

■ ความเป็นอิสระของอู่พิพากษา

ความเป็นอิสระของศาลในการพิจารณาพิพากษาคดีโดยปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายบริหารถือกันทั่วไปในนานอารยประเทศว่าเป็นหลักประกันความยุติธรรมในศาลมาจากหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ศาสตราจารย์ เอ.วี.โดซี (Professor A.V. Dicey) ได้กล่าวว่า หลักนิติธรรมมีความหมายสำคัญ 3 ประการคือ

1. บุคคลใดจะถูกลงโทษต่อเมื่อกระทำผิดต่อกฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นโดยถูกต้อง และก่อนที่จะถูกลงโทษบุคคลนั้นจะต้องถูกพิจารณาพิพากษาโดยศาลยุติธรรม
2. บุคคลทุกคนเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย ไม่มีบุคคลใดมีอภิสิทธิ์หรืออยู่เหนือกฎหมายถึงผู้พิพากษาต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างเต็มที่

3. บุคคลทุกคนมีสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการพิจารณาพิพากษาของศาล กล่าวคือ เป็นผลแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย หรืออำนาจสูงสุดของกฎหมาย (Supremacy of Law)

ผู้พิพากษาจะต้องมีอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี มิฉะนั้นจะไม่สามารถพิจารณาพิพากษาคดีอันวางความยุติธรรมให้แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการคุ้มครองความเป็นอิสระของผู้พิพากษาที่มากขึ้นแตกต่างกัน ทำให้ในการประชุมครั้งที่ 7 ของสมัชชาสหประชาชาติ เรื่องการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่เมืองมิลาน ประเทศอิตาลี ระหว่างวันที่ 26 สิงหาคม ถึงกันยายน 2528 ได้กำหนดมาตรฐานความเป็นอิสระของผู้พิพากษาขึ้น เพื่อให้ประเทศสมาชิกถือปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันทั่วโลก ดังนี้

- **ความเป็นอิสระของผู้พิพากษา**

1. ความเป็นอิสระของผู้พิพากษาจะต้องได้รับการประกันจากรัฐและได้รับการบัญญัติในรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายของรัฐนั้น ๆ และเป็นหน้าที่ของรัฐบาลของประเทศ และสถาบันอื่น ๆ ที่จะเคารพในความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

2. ผู้พิพากษาจะตัดสินใจคดีต่าง ๆ ด้วยความเที่ยงธรรม บนรากฐานของข้อเท็จจริง ซึ่งสอดคล้องกับกฎหมาย โดยปราศจากข้อจำกัด และปราศจากการใช้อิทธิพลหรืออำนาจบังคับที่ไม่ถูกต้อง การชักจูง ความกดดันบีบคั้น การข่มขู่ หรือการแทรกแซงต่าง ๆ โดยตรงหรือทางอ้อมจากสิ่งใด ๆ หรือด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม

3. ศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวงที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจศาล และมีอำนาจแต่ผู้เดียวในการตัดสินว่าคดีใด ๆ ที่ยื่นมาสู่ศาลอยู่ภายใต้เขตอำนาจศาลตามที่บัญญัติไว้โดยกฎหมายหรือไม่

4. จะไม่มีการแทรกแซงกระบวนการยุติธรรมในทางที่ไม่เหมาะสมหรือปราศจากเหตุผล ซึ่งรวมทั้งการแก้ไขคำพิพากษาของศาล แต่หลักเกณฑ์นี้จะต้องไม่เสื่อมเสียต่อกระบวนการทบทวนของศาล หรือต่อการที่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายที่จะบรรเทาโทษหรือลดโทษตามที่ศาลกำหนด

5. ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยศาลธรรมดา หรือศาลพิเศษ ซึ่งก่อตั้งโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

6. หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษาให้สิทธิ และกำหนดให้ศาลต้องให้หลักประกันว่ากระบวนการยุติธรรมทางศาลนั้นจะมีการดำเนินการอย่างยุติธรรมและสิทธิของคู่ความทุกฝ่ายจะต้องได้รับการเคารพ

7. เป็นหน้าที่ของแต่ละรัฐสมาชิกที่จะจัดให้มีวิธีการหรือกลไกอย่างเพียงพอที่จะทำให้ศาลสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

- **เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการเข้าสมาคม**

8. เพื่อให้สอดคล้องกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ผู้พิพากษามีสิทธิเช่นเดียวกับประชาชนพลเมืองอื่น ๆ ทุกคน ในการมีเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น ความเชื่อ เข้าสมาคม และเข้าร่วมชุมนุม อย่างไรก็ตามในการใช้สิทธิเช่นนี้ ผู้พิพากษาก็จะต้องวางตัวให้เหมาะสมเพื่อดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของสถาบันความยุติธรรม ตลอดจนความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

9. ผู้พิพากษามีอิสระที่จะจัดตั้งหรือเข้าร่วมสมาคมใด ๆ ที่จัดตั้งโดยคณะผู้พิพากษา รวมทั้งองค์กรอื่น ๆ เพื่อรักษาประโยชน์ของผู้พิพากษา เพื่อส่งเสริมการอบรมทางวิชาชีพ ตลอดจนเพื่อปกป้องความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

• **คุณสมบัติการคัดเลือก และการฝึกอบรม**

10. บุคคลซึ่งได้รับการคัดเลือกเข้าสู่สถาบันตุลาการจะต้องมีความซื่อสัตย์ มีความสามารถ และจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมอย่างเหมาะสม หรือมีคุณสมบัติครบถ้วนตามกฎหมายกำหนด

วิธีการใดก็ตามที่ใช้ในการคัดเลือกผู้พิพากษาจะต้องมีมาตรการป้องกันบุคคลซึ่งต้องการเข้าสู่สถาบันตุลาการด้วยความมุ่งหวังที่มีขอบ

ในการคัดเลือกผู้พิพากษาจะต้องไม่กีดกันต่อบุคคลใด ด้วยเหตุในเรื่องเชื้อชาติ ผิว เพศ ศาสนา การเมือง หรือความคิดเห็นอื่น สัญชาติ หรือสถานภาพทางสังคม เว้นแต่ข้อกำหนดที่ว่าผู้สมัครเป็นตุลาการจะต้องเป็นคนในสัญชาติของประเทศที่เกี่ยวข้อง ข้อกำหนดนี้ไม่ถือว่าเป็นการกีดกัน

• **เงื่อนไขของค่าตอบแทนและระยะเวลาดำรงตำแหน่ง**

11. ในช่วงระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง ความเป็นอิสระ ความปลอดภัย และการได้รับเงินเดือนอย่างเหมาะสม เงื่อนไขของการทำงาน บำนาญตลอดจนการกำหนดอายุเกษียณราชการของผู้พิพากษา จะต้องได้รับการรับรองอย่างเหมาะสมตามกฎหมาย

12. ผู้พิพากษาไม่ว่าจะได้รับตำแหน่งโดยการเลือกตั้งหรือโดยการแต่งตั้งจะได้รับหลักประกันในการดำรงตำแหน่งจนกว่าจะครบเกษียณอายุ หรือครบวาระของการดำรงตำแหน่ง

13. ระบบของการเลื่อนตำแหน่งของผู้พิพากษาจะต้องอยู่บนรากฐานของปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะความสามารถ ความซื่อสัตย์ และประสบการณ์

14. การจ่ายสำนวนแก่ผู้พิพากษาในศาลใด ๆ ที่ผู้พิพากษานั้นดำรงตำแหน่งอยู่ ถือเป็นกิจการภายในของฝ่ายบริหารงานในศาลนั้น ๆ

• **ความลับและความคุ้มกันในวิชาชีพ**

15. ผู้พิพากษาต้องรักษาความลับในวิชาชีพเกี่ยวกับเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยและความลับของข้อมูลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นอกเหนือจากหน้าที่ในกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีโดยเปิดเผย และจะต้องไม่ถูกบังคับให้เปิดเผยในเรื่องดังกล่าว

16. ผู้พิพากษาควรจะได้รับ ความคุ้มกันจากการถูกดำเนินคดีทางแพ่งเรียกค่าเสียหายเป็นเงินอันเกิดจากการกระทำที่ไม่เหมาะสมหรือการละเว้นการกระทำใด ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ในทางศาล

• **ระเบียบวินัย การพักราชการ และการปลดออกจากตำแหน่ง**

17. ในกรณีที่ผู้พิพากษาถูกกล่าวหาว่าผู้พิพากษาได้ตัดสินคดีหรือในการปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งผู้พิพากษาโดยไม่มีอำนาจจะได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็ว และเป็นธรรมโดยการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่เหมาะสม ผู้พิพากษามีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม การตรวจสอบเรื่องราวต่าง ๆ แต่ละขั้นตอนจะเก็บเป็นความลับ ถ้าไม่มีการร้องขอให้เปิดเผยโดยผู้พิพากษาผู้นั้น

18. เหตุผลเพียงประการเดียวที่ผู้พิพากษาจะถูกดำเนินการพิจารณาให้พักราชการหรือไล่ออก คือไร้ความสามารถหรือประพฤติตนไม่เหมาะสมกับตำแหน่งเท่านั้น

19. กระบวนการพิจารณาทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องระเบียบวินัย การพักราชการ หรือการปลดออก จะถูกตัดสินให้สอดคล้องกับมาตรฐานของประมวลจริยธรรมตุลาการ

20. การตัดสินเกี่ยวกับระเบียบวินัย การพักราชการ หรือการไล่ออกจะต้องเปิดให้มีการทบทวนอย่างเป็นอิสระ แต่หลักนี้จะไม่ถูกนำไปใช้ในการตัดสินของศาลสูงสุด และในการตัดสินของฝ่ายนิติบัญญัติในกรณีของการกล่าวหาในเรื่องความน่าเชื่อถือ (impeachment) หรือวิธีอื่นใดที่คล้ายกัน

■ **จริยธรรม ขอบผู้พิพากษา**

ศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทัย กล่าวไว้ว่า “การสร้างนักกฎหมายมิใช่เพียงแต่สอนให้สอบกฎหมายได้ แต่จะต้องสอนให้ผู้ศึกษามีชีวิตจิตใจเป็นนักกฎหมาย เพื่อรับใช้ประชาชนและประเทศชาติ” คือสร้างเขาให้เป็นนักกฎหมายที่มีจริยธรรมด้วย เพราะถ้าเขาไม่มีจริยธรรมเขาจะเป็นผู้ทำลายมากกว่าเป็นผู้รับใช้สังคม จริยธรรมจึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นชนิดที่ขาดไม่ได้ เป็นคุณธรรมที่ผู้ประกอบการวิชาชีพแต่ละสาขาพึงประพฤติ เพื่อความเจริญและป้องกันมิให้เกิดความวิบัติในการประกอบวิชาชีพ ซึ่งมีผลกระทบต่อนิสัยของผู้ประกอบวิชาชีพเองและสังคม มีความละเอียดอ่อนกว่ากฎหมาย เพราะมีความหมายรวมถึงมนุษยธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน และอาชีพหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญกับจริยธรรมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นที่พึงสุดท้ายของประชาชนและความมีจริยธรรมส่งผลโดยตรงต่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม คือ อาชีพผู้พิพากษา

ผู้พิพากษาเป็นบุคคลที่ใช้กฎหมายในการตัดสินความถูกความผิดของบุคคล การชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อการตัดสินว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหามีความผิดจริงหรือไม่นั้น นอกเหนือจากเหตุผลเชิงตรรกะแล้วดุลพินิจในการพิจารณาพิพากษาก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยกว่ากัน เพราะการพิจารณาพิพากษาเป็นการให้คุณและโทษแก่บุคคล ผู้พิพากษาจึงต้องเป็นผู้มีความยุติธรรมเพื่อเป็นที่พึ่งพาของผู้ถูกระทำ หรือผู้ที่มีเหตุอันใดที่ทำให้ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการผดุงความยุติธรรมนั้นจึงต้องมีการกำหนดกรอบแนวทางให้ผู้พิพากษาถือปฏิบัติเพื่อเป็น

มาตรฐานในการปฏิบัติหน้าที่ โดยได้มีการกำหนดเป็นประมวลจริยธรรมเพื่อใช้ในการปฏิบัติตนของผู้พิพากษาไว้ ตั้งแต่วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2529 และต่อมามีประกาศ คณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม เรื่องจริยธรรมของข้าราชการตุลาการ พ.ศ.2544 ประกาศให้ประมวลจริยธรรมดังกล่าวเป็นจริยธรรมที่ข้าราชการตุลาการต้องถือปฏิบัติประมวลจริยธรรมตุลาการ (ศาลยุติธรรม) แบ่งเป็น 6 หมวด ดังนี้

1. อุดมการณ์ของผู้พิพากษา
2. จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางอรรถคดี
3. จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางธุรการ
4. จริยธรรมเกี่ยวกับกิจการอื่น
5. จริยธรรมเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว
6. จริยธรรมของผู้ช่วยผู้พิพากษาดำเนินคดีธรรม และผู้พิพากษาสมทบ

ในที่นี้จะขอสรุปสาระของจริยธรรมดังกล่าวพอเป็นสังเขป ดังนี้

อุดมการณ์ของผู้พิพากษา “หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษา คือ การประสาทความยุติธรรมแก่ผู้มีอรรถคดี ซึ่งจะต้องปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เทียงธรรม ถูกต้องตามกฎหมาย และนิติประเพณี ทั้งจะต้องแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนด้วยว่าตนปฏิบัติเช่นนี้อย่างเคร่งครัดครบถ้วน เพื่อการนี้ผู้พิพากษาต้องยึดมั่นในความเป็นอิสระของตนและเทิดทูนไว้ซึ่งเกียรติศักดิ์แห่งสถาบันตุลาการ”

จริยธรรมในแต่ละด้านที่ผู้พิพากษาพึงประพฤติปฏิบัติ สรุปได้คือเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางอรรถคดีนั้น กำหนดให้มีการเตรียมให้เกิดความพร้อมก่อนการดำเนินกระบวนการพิจารณา ในการพิจารณาให้วางตนเป็นกลางปราศจากอคติ สำรวม สุภาพ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรมต่อคู่กรณี ระมัดระวังในความถูกต้อง ครบถ้วน และคำนึงถึงประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ในขณะเดียวกันในส่วนของการธุรการก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามคำสั่งอันชอบของผู้บังคับบัญชาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งปกครอง ส่งเสริม และสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเที่ยงธรรม เอาใจใส่ดูแลศาลและทรัพย์สินอื่นๆ ของทางราชการให้เรียบร้อย เกี่ยวกับกิจการอื่นจะต้องไม่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องได้เสียในกิจการใด ๆ ที่อาจกระทบกระเทือนต่อการปฏิบัติหน้าที่และเกียรติศักดิ์ของผู้พิพากษาเกี่ยวกับการดำรงตนและครอบครัว ผู้พิพากษาต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด อยู่ในกรอบของศีลธรรม มีความสันโดษ เรียบง่าย สุภาพ สำรวม ยึดมั่นในระบบคุณธรรม ความถูกต้อง แสวงหาความรู้อยู่เสมอ และจะต้องระมัดระวังมิให้บุคคลในครอบครัวปฏิบัติตนหรือกระทำการใด ๆ ที่มีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเกียรติภูมิของผู้พิพากษานั่นกระทบกระเทือนต่อความศรัทธาเชื่อถือของประชาชน กล่าวโดยสรุปประมวลจริยธรรมดังกล่าวได้กำหนดให้การเป็นผู้พิพากษาที่ดีต้องประกอบด้วยคุณธรรมอย่างน้อย 5 ประการ คือ

1. ความซื่อสัตย์สุจริต ผู้พิพากษาจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ถือความยุติธรรมอันเป็นประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ของตนเอง

2. ความรู้ความสามารถ ถือเป็นความรับผิดชอบที่จะต้องฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ความสามารถทั้งในข้อกฎหมายและข้อเท็จจริง และความรู้ทั่วไปอื่น ๆ

3. มีเจตนาธรรม ในการพิจารณาพิพากษาคดี ผู้พิพากษาต้องวางตัวเป็นกลาง ปราศจากอคติ ไม่ลำเอียง มีเหตุผลและแนวทางที่เป็นที่ยอมรับ

4. มีความพอดี ผู้พิพากษาจะต้องใช้ดุลพินิจอย่างเหมาะสม ไม่โอนเอนตามกระแสสังคมหรือกระแสโลก

5. การวางตน จะต้องวางตนให้พอเหมาะพอดีและถูกต้องทั้งในและนอกศาล ทั้งในเรื่องของกิริยา วาจา การปฏิบัติตนในสังคม ตลอดจนคู่ต้องระมัดระวังในการวางตนของคู่สมรส และครอบครัวให้มีความเหมาะสมด้วย

■ จริยธรรม และความเป็นอิสระของผู้พิพากษา

โดยนัยของหลักความเป็นอิสระ และความมีจริยธรรมของผู้พิพากษามาจากเนื้อหาสาระดังกล่าวข้างต้น ดูเสมือนว่าทั้งสองสิ่งนี้เป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกัน และในส่วนใหญ่แล้วดูเหมือนเป็นเนื้อเดียวกันอย่างไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้ ซึ่งหากมองในมุมเช่นนั้น คงต้องบอกว่าจริยธรรมของผู้พิพากษาไม่มีความจำเป็น เพราะในความเป็นอิสระจะต้องมีจริยธรรมเป็นแนวทางพื้นฐานอยู่แล้ว แต่การมองเช่นนี้ คือการมองเหรียญเพียงด้านเดียว โดยทฤษฎีแล้วความเป็นอิสระของผู้พิพากษาย่อมก่อตั้งหลักประกันอันแน่นอนแห่งเสรีภาพของประชาชน ความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษารรคตินั้นอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ขอบธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้แต่หากมองด้วยความเป็นธรรมแล้ว

เหรียญทุกเหรียญจะมีสองด้านเสมอ ในเมื่อศาลมี “หลักอิสระ” จะมีแนวทางใดที่จะสามารถควบคุม “หลักอิสระ” ของศาลได้บ้างหรือไม่ หรือจะเป็นเพียงความเชื่อที่ไม่อาจโต้แย้งได้ว่า “ดุลพินิจ” ตรวจสอบไม่ได้ เพราะหากไม่มีความเป็นอิสระ ผู้พิพากษาในศาลอาจไม่สามารถเป็น “หลักประกันแห่งความยุติธรรม” แก่ประชาชน ผู้ต้องการพึ่งพาได้ แต่ในทางกลับกันหากความเป็นอิสระนั้นไร้ขอบเขตจะทำให้ไม่สามารถตรวจสอบได้ ความยุติธรรมนั้นจะเป็นความยุติธรรมที่แท้จริงหรือไม่

ดังนั้น ในการพิจารณาเรื่องความเป็นอิสระคงต้องพิจารณาว่า “อิสระ” โดยมีขอบเขต มีใช้อยู่โดยอำเภอใจ หรือโดยปราศจากการควบคุมใดๆ เลย เพื่อไม่ให้ความอิสระนี้เป็นไปโดยปราศจากขอบเขต ซึ่งหากมีให้อิสระก็จะกลายเป็นการตัดสินใจที่ไม่มีคามเที่ยงตรงหรือไม่มีคามยุติธรรม ความเป็นอิสระจึงเป็นหลักประกันความยุติธรรม แต่หากเป็นอิสระโดยไร้ขอบเขตจะกลายเป็นไม่สามารถเป็นหลักประกันความยุติธรรมได้ ดังนั้นองค์การตุลาการจึงมีการสร้างหลักประกันในวิชาชีพตุลาการในรูปแบบอื่นๆ ประกอบกันเพื่อเป็นการควบคุมความเป็นอิสระของผู้พิพากษาในเบื้องต้น กล่าวได้ว่าเป็นการควบคุม “ความเป็นอิสระ” ของผู้พิพากษาแต่จุดเริ่มต้นและวางไว้ในระบบ อาทิ เงินเดือนผู้พิพากษา ความก้าวหน้าในวิชาชีพ ซึ่งถือเป็นหลักประกันความเป็นอิสระของผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้พิพากษา ในเรื่องเงินเดือนนั้นต้องกำหนดให้สามารถดำรงตนในหน้าที่ได้ โดยไม่ต้องแสวงหารายได้ในทางอื่นๆ และเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้มีความรู้ความสามารถได้ก้าวเข้าสู่อาชีพนี้ ส่วนความก้าวหน้าในวิชาชีพนั้น จะเป็นความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ที่เป็นไปตามลำดับขั้น

โดยเท่าเทียมกัน โดยไม่อยู่ในอาณัติของการพิจารณาความดีความชอบของผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ทางบริหาร แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมียุติธรรมว่าการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาจะต้องอยู่ในกรอบของ “จริยธรรม” โดยมีองค์กรตรวจสอบโดยตุลาการด้วยตนเอง ในรูปแบบของคณะกรรมการตุลาการ หรือ ก.ต. นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาการเมืองที่รุนแรง และปัญหาสังคมที่สืบเนื่องมาจากปัญหาทางการเมืองที่ยุ่ยยากและสลับซับซ้อนมากขึ้น สังคมมีความแตกแยก ร้าวฉานจนยากแก่การสมานฉันท์ องค์กรทางการเมืองและองค์กรบริหารถูกวิพากษ์วิจารณ์จนเกิดความเคลือบแคลงต่อประชาชน องค์กรตุลาการเป็นที่คาดหวังในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง จนมีการเรียกขานช่วงเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันว่าเป็นช่วงเวลาของตุลาการภิวัตน์ การดำรงตนและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้พิพากษาถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นและมีความศรัทธาต่อสถาบันตุลาการว่าจะสามารถเป็นที่พึ่งสุดท้ายได้ ดังนั้นความเป็นอิสระเพียงประการเดียวคงไม่เพียงพอที่จะรับประกันความยุติธรรมได้ หากผู้พิพากษาไร้ซึ่ง “จริยธรรม”

■ บรรณานุกรม

จิรนิติ หะวานนท์, หลักวิชาชีพนักกฎหมาย Legal Profession พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548

ชัยยันต์ ศุภโชติ, ผู้รวบรวมคำบรรยายวิชา, หน้าที่ตุลาการโดยทั่วๆ ไป หน้าที่ผู้พิพากษาสมทบ การคุมประพฤติ การแพทย์เกี่ยวกับเด็ก เอกสารเผยแพร่ทางวิชาการ ศาลคดีเด็กและเยาวชน, 2531

นิติศาสตร์เสวนา เรื่อง คุณค่าบรรณตุลาการ หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทัย บรรพตุลาการผู้ทรงความรู้คุณธรรม, สถาบันวิจัยรพี พัฒนศักดิ์ สำนักงานศาลยุติธรรม, มี.ค. 2551

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม พ.ศ.2529

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พ.ศ. 2521 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กระทรวงยุติธรรม

แสวง บุญเฉลิมวิภาส, รวมคำบรรยายหลักวิชาชีพนักกฎหมาย พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2550

โอสถ โกศิน, ประสบการณ์ของผู้พิพากษาเก่า กรุงเทพฯ: หอรัตนชัยการพิมพ์, 2537

สถิตย์ เล็งไธสง, จริยธรรมสำหรับนักกฎหมาย LEGAL ETHICS ตามแนวพระบรมราโชวาท, 2 มี.ค. 2541